

TRAȘCA

GENEZĂ, EVOLUȚIE ȘI IMPORTANȚA ISTORICO-CULTURALĂ

ION DRĂGOESCU

Așa cum ne-o dovedesc mărturiile arheologice¹ și izvoarele istorice scrise² principiul fierestrăului și însăși fierestrăul este cunoscut pe teritoriul țării noastre din cele mai vechi timpuri, încă din Costeneac, fiind apoi atestat pentru toate perioadele istorice. Desigur că maxilarele unor rozătoare precum și „fierăstraiele“ din silexuri introduse în bucăți de os, corn sau lemn considerate prototipul fierestrăului nu puteau fi folosite decât eventual pentru retezatul lemnului, pietrei și a osului și încă nu putem ști de când începe folosirea sa și pentru așchiatul propriu-zis. Presupunem că pentru această operație omul s-ar fi putut folosi abia de fierestrăul din bronz care este inevitabil mult mai rezistent și mai potrivit pentru o astfel de operație.

Faptul că deja în limba traco-geților alături de termenul „brilo“ care înseamnă „a tăia“³ se întâlnește și „delas“ (?) pentru „a despica“, „a tăia“, „a ciopli cu meșteșug“⁴. deci un termen comun pentru 3 operații diferite precum și mai ales „dierna“, „derna“ pentru „a despica“, „a crăpa“⁵ ne dă posibilitatea să afirmăm cu toată certitudinea că traco-geților le era cunoscut principiul așchiatului. Nu avem însă, încă suficiente dovezi pentru a ști, dacă acest așchiat se efectua cu ajutorul toporului și al penelor, așa cum se procedează de astfel și în zilele noastre de către muncitorii la pădure operație care la noi apare încă din epipaleolitic nu cu fierestrăul.

În sprijinul ipotezei noastre că dacii puteau cunoaște principiul așchiatului și al obținerii de scîndură cu ajutorul fierestrăului vine însă faptul că pe un desen egiptean din anul 1450 î.e.n.⁶ ca și pe un altul etrusc sau roman timpuriu⁷ este prezentă folosirea unei instalații de așchiat aidoma uneia românești din zilele noastre (planșa a II-a fig. 1 și 2 și planșa I fig. 6). La acestea se foloseau pînze de fierestrău⁸ care chiar dacă, după materialele de care dispunem, nu erau atît de perfecționate pentru a putea tăia în ambele sensuri, ci aveau dinții orientați într-o singură direcție, și relativ deși, fără posibilitatea de a elimina în suficientă

măsură rumegușul, fără posibilitatea de a-și asigura o oarecare răcire (planșa II, fig. 3) pînza de fierestrău dacică descoperită în complexul de la Grădiștea — Muncelului prezintă o serie de perfecțiuni⁹ dovedind că dacii cunoșteau o pînză de fierestrău mai perfecționată, fapt care ne dă posibilitatea să presupunem că prelucrarea lemnului cunoștea în lumea dacică un înalt nivel, teză susținută de altfel și de către ultimele cercetări ale arheologilor¹⁰. Pînza de fierestrău dacică (planșa II, fig. 4) după caracteristicile ei nu putea fi ancorată decît pe principiul celei etrusce de la care probabil a venit prin schimburile comerciale și de specialiști dintre daci și romani sau după care au fost copiate în cazul în care nu sîntem dispuși să admitem că acestea ar fi fost în același timp și de invenție locală, condiționată de aceleași motive pentru care putea să apară și în lumea etruscă. În orice caz sîntem mai puțin înclinați să credem că acestea ar fi putut veni din Orientul apropiat deși nu este exclus ca să fi primit-o cumva prin intermediul grecilor. Cert este un lucru: pînza astfel ancorată (planșa II, fig. 5) nu putea fi folosită decît numai pentru trăscuri. Așa cum de altfel și în zilele noastre, la toate popoarele care o cunosc acest tip de pînză în ancorajul arătat nu este folosită decît pentru obținerea de scînduri sau de dulapi.

Așadar pînza de fierestrău se cunoaște la noi cu funcție pentru așchiat cel mai tîrziu din timpul dacilor, fapt care poate fi considerat că și trașca prima instalație populară de jogărit apare tocmai în această perioadă. Această nouă perfecționare este dictată desigur de nevoile mereu crescînde de material de construcție fasonat pentru construcția anumitor părți ale fortificațiilor dacilor, pentru construcția edificiilor din această perioadă de înflorire și probabil pentru export. Este foarte adevărat că noi știm că din Dacia se exporta destul de mult lemn. Nu se precizează însă niciodată ce fel de lemn se exporta. Presupunem că n-ar fi exclus ca să se fi exportat și lemnul direct fasonat sau semi-fasonat. La apariția, dezvoltarea și desăvîrșirea meșteșugului, instalației și unelte respective desigur că a contribuit și continua tendință a omului de a-și perfecționa și implicit de a-și ușura munca.

Pentru realizarea acestor imperative ale vremii a fost concepută instalația cunoscută la noi mai ales sub numele de „trașcă“¹¹ „clopsig“¹², „fierestrău“¹³ sau „joagăr“¹⁴.

Instalația aceasta cunoaște, așa cum vom vedea o mulțime de variante și sub-variante, care se întîlnesc și în zilele noastre. Nu putem ști însă care dintre formele contemporane au apărut mai înainte excepție făcînd cele amintite mai sus și pentru care avem material comparativ cu cele din cultura egipteană din anul 1450 î.e.n. și în cultura etruscă sau romană timpurie. Constatăm că la noi se găsesc în prezent 7 variante, unele avînd subvariantele lor impuse de posibilitățile de amenajare, de ușurare sau de protecția muncii. Acestea în succesiunea pe care încercăm să o stabilim în mod ipotetic¹⁵ se prezintă în felul următor:

1. Trașcă dreaptă fixă pentru a cărei construcție se folosesc și crengile unui pom precum și piloni ficși. Această trașcă mai cunoaște următoarele sub-variante:

1. A. Trașcă dreaptă, fixă proptită lateral în peretele casei, iar partea exterioară cu piloni ficși.

1. B. Trașcă fixă amenajată pe grinzile de la podul șurii.

Această variantă și subvariantele ei nu sînt folosite decît de către gospodari pentru a face scînduri care să servească nevoile proprii. Nu sînt folosite și de către alții.

2. Trașcă dreaptă, fixă, amenajată în curte sau undeva în exteriorul gospodăriei, în unele cazuri chiar și la pădure de unde se aduceau numai piesele fasonate. Era folosită și de către vecini pentru tăiat. După terminare de obicei era demontată și lemnul întrebuintat pentru foc.

3. Trașcă dreaptă, mobilă, amenajată pe capre mobile. Este mai ușor de manevrat și de transportat. Este deja o instalație care prezintă unele perfecțiuni față de cele anterioare întrucît ușurează și munca omului, mai ales atunci cînd este vorba de tăiat deasupra barelor transversale. Este folosită mai ales de trășcari, deci de oameni specializați în acest meșteșug. Prezintă deficiență în sensul că nu asigură, în suficientă măsură, securitatea muncii.

4. Trașcă dublă, înclinată, fixată în parte de grinzile sau de pereții casei. Aceasta are și o subvariantă.

4. A. Trașcă dublă, înclinată, mobilă.

Această variantă împreună cu subvariantele ei prezintă o mare perfecționare față de cele anterioare întrucît pentru prima dată este rezolvată într-un mod foarte favorabil problema suirii bușteanului pe trașcă. Fiind înclinată pentru oameni este mult mai ușor de rostogolit bușteanul decît de ridicat ca pînă acum. Este folosită, îndeosebi de către trășcari.

5. Trașcă simplă înclinată. Este de fapt jumătate din trașca dublă înclinată, mobilă, fiind și ea tot mobilă. Pe ea se pot rostogoli ușor buștenii și se poate tăia după un principiu străvechi.

6. Trașcă dreaptă, fixă, deasupra unei gropi. Este cea mai perfecționată instalație de pînă acum întrucît deja problema suirii bușteanului este definitiv rezolvată și apare un element nou — este arătat trășcarul care lucrează jos de rumegușul antrenat de vînt. Prezintă însă o deficiență destul de serioasă. Trășcarul care lucrează jos răcește din cauza umezelii pămîntului. Apoi datorită apei de infiltrație sau apei de ploaie, care se strînge în groapă acest model de instalație devine curînd impracticabil.

7. A. Trașcă în pantă, cu paravan de vînt.

Această variantă, împreună cu subvariantele ei rezolvă toate deficiențele de la variantele anterioare. Fixarea bușteanului de tăiat se rezumă la simpla rostogolire aidoma variantei a 6-a, deci nu mai este nevoie de nici de urcat și nici de rostogolit pe bîrnele înclinate. Trășcarul care lucrează jos este ferit de rumegușul antrenat de vînt care îl împiedică să vadă la subvariantele 7 A, unde apare un paravan protector, de obicei mobil, care este fixat acolo unde este nevoie.

În cele de mai sus am enumerat variantele și subvariantele cunoscute nouă. Nu este exclus ca să mai existe și altele pe care noi nu le cunoaștem. Cert este că și cele relatate demonstrează cu prisosință marea

varietate de instalații. Nu putem vorbi despre o arie specifică unei variante de instalații. Nu putem vorbi despre o arie specifică unei variante sau a alteia. Observăm că nu există, deci, o variantă specifică unei anumite zone și o altă variantă specifică altei zone. Trașca se întâlnește pretutindeni în mai multe variante. Sint cazuri când în același sat se întâlnesc două, trei variante din cele descrise ca în satul vecin să se întâlnească alte două, trei variante, iar într-un grup de câteva sate aparținând aceleiași zone să fie completat tot repertoriul descris. Ar fi unele deosebiri zonale în ce privește, așa cum am anunțat și mai înainte, terminologia.

Același lucru se poate spune și despre specificul său național. Nu se poate vorbi despre faptul că o variantă este specifică românilor și alta este specifică uneia dintre minoritățile naționale din zona cercetată. Toate variantele de care ne-am ocupat pînă în prezent se întâlnesc atît la români cît și la maghiari, secui, ciangăi, sași, șvabi, landleri, ziepțeri, ruteni, sîrbi și carașoveni, se înțelege avînd unele deosebiri de limbă dar de obicei numindu-se tot trașcă, clopsig, joagăr sau fereștrău.

Am considerat necesară prezentarea acestei străvechi instalații de industrie țărănească nu numai pentru a umple un gol în literatura noastră de specialitate. Socotim că cunoașterea sa în acest moment în care în țara noastră se renunță definitiv la mica industrie manuală, când marile combinate pentru valorificarea superioară a lemnului fac ca jogăritul popular să devină obiect al etnografiei istorice, dar cînd se mai găsesc încă asemenea relicve este posibilă o mai adîncă cunoaștere a acestora. În felul acesta putem să aducem o mai valoroasă contribuție în prezentarea formelor de manifestare a acestui meșteșug.

NOTE

¹ Printre uneltele primitive ale triburilor și populațiilor mai înapoiate arheologii au stabilit „fierestrăul“ din maxilarele unor rozătoare precum și „fierestrăul“ din oase de pește de la tlinkiții din Oceania. La noi „fierestrăul“ cel mai vechi este cel care apare în costeneacul din punctul Boful Mic, de pe dealul Dîrtului și la Bistricioara, ambele puncte în zona actualului lac de acumulare al hidrocentralei de la Bicaz. Pentru neolitic, unealta sau urme ale ei ne apar în mai multe așezări, și în special la Uioara, în Transilvania; în cultura Boian, faza Bolintineanu, din punctul Cernica, unde apar lamelele denticulante. Pentru cultura Gumelnița amintim fierestrăul din așezările Căscioare și Bozul Mic. Pentru cultura Cucuteni A, acesta apare în așezarea de la Hăbășești, iar pentru Cucuteni B, la Drăgușeni. Pentru epoca bronzului, respectiv pentru cultura Glina III, cuonscută și sub numele de Curmătura, unealta este atestată în așezarea de pe dealul Curmătura, iar pentru Glina III clasică „fierestrăul“ a fost descoperit de către arheologi la Glina, lîngă București și la Cernica, precum și la Gușterița, suburbie a orașului Sibiu. Fierestraiele de la Gușterița, pentru valoarea lor istorică, documentară și tehnică sînt expuse atît la Muzeul Brukenthal din Sibiu cît și la München și Budapesta. În sfîrșit, pentru epoca fierului unealta a fost decoperită în săpăturile arheologice din complexul de la Grădiștea Muncelului.

² Herodot, Istoriei, IV, 65, în Izvoare privind istoria României, I, Editura Academiei R.P.R. 1964, pag. 37.

³ I.I. Russu, Limba traco-dacilor, Editura Academiei R.P.R., 1959. pag. 86.

- ⁴ Ibidem pag. 85.
- ⁵ Idem.
- ⁶ M. Chéruef, Dictionnaire des Antiquités Romaines et Grecques, Paris, Librairie de Firmin-Didot et comp., pag. 72.
- ⁷ Ibidem pag. 475.
- ⁸ A. Daicoviciu, Dacii, Editura Științifică 1965, pag. 149.
- ⁹ Perfecțiunile constau în aceea că dinții sînt ascuțiți și orientați astfel ca să poată tăia în ambele sensuri. Este interesant de menționat că în caietele de desene ale lui Leonardo da Vinci se găsește o schiță din anul 1500, în care este desenată o pînză de fierestrău cu dinții astfel orientați.
- ¹⁰ A. Daicoviciu, op. cit. pag. 79.
- ¹¹ Numele de „trașcă“ se întîlnește cel mai des, fapt pentru care vom folosi acest termen în viitor.
- ¹² Numele de „clopsig“ l-am găsit în com. Virfuri, rn. Tîrgoviște, reg. Ploiești și ne-a fost semnalat de către Olga Horșia, muzeografă la Muzeul de artă populară al R.S.R. pentru zona Rm. Sărat.
- ¹³ Numele de „fierestrău“ se întîlnește alături de cel de trașcă și de joagăr în reg. Maramureș și Suceava.
- ¹⁴ Numele de „joagăr“ se întîlnește alături de trașcă și de clopsig în zona Carpaților Meridionali și a Carpaților Răsăriteni.
- ¹⁵ Clasificarea noastră are la bază perfecționarea la care ajunge instalația pentru a ușura munca omului și a asigura o cît mai mare protecție a muncii.

